

УДК 546;548.736.4'663'47'81

ДОСЛІДЖЕННЯ ОБЛАСТІ ГОМОГЕННОСТІ СПОЛУКИ $TbZn_xSn_{2-x}$

І. Ощиповський¹, В. Павлюк¹, А. Стецьків²

¹Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Кирила і Мефодія, 6, 79005 Львів, Україна,
email: rotaniuk@ua.fm

²Івано-Франківський національний медичний університет,
вул. Галицька, 2, 76000 Івано-Франківськ, Україна

Кристалічну структуру сполуки $TbZn_xSn_{2-x}$ (дефектної похідної структурного типу $CeNiSi_2$, просторова група $Cmcm$, $a = 4,407(1) \text{ \AA}$, $b = 16,308(3) \text{ \AA}$, $c = 4,306(1) \text{ \AA}$ для складу $TbZn_{0,2}Sn_{1,8}$) визначено методом монокристала. Методами рентгеноструктурного та рентгенофазового аналізу виявлено існування при 600°C області гомогенності сполуки $TbZn_xSn_{2-x}$ ($x = 0,2-0,37$) вздовж ізоконцентрації 33,3 ат. % Тербію та визначено її межі. Параметри елементарної комірки цієї сполуки, а також область її гомогенності визначено за допомогою уточнення порошкових даних ($a = 4,4056(3) \text{ \AA}$, $b = 16,300(1) \text{ \AA}$, $c = 4,3070(3) \text{ \AA}$ для складу $TbZn_{0,37(5)}Sn_{1,63(5)}$).

Ключові слова: Тербій, Цинк, Станум, кристалічна структура.

Сьогодні системи $R-Zn-Sn$ вивчені мало. В літературі є дані лише про ізотермічні перерізи діаграм стану систем $Gd-Zn-Sn$ та $Nd-Zn-Sn$, побудовані при 600°C [1] та структури окремих сполук систем $\{La,Tb\}-Zn-Sn$ [2–5]. Крім того, є відомості про існування твердого розчину $GdZn_{2-x}Sn_x$ [5].

У ході дослідження ізотермічного перерізу діаграми стану системи $Tb-Zn-Sn$ вперше визначено структуру та область гомогенності сполуки $TbZn_xSn_{2-x}$ (дефектна похідна структурного типу $CeNiSi_2$, просторова група $Cmcm$).

Уперше монокристал складу $TbZn_{0,2}Sn_{1,8}$ знайдено у сплаві складу $TbZnSn_2$, виготовленого методом дугового плавлення. Надалі потрібні сплави системи $Tb-Zn-Sn$ виготовлено методами порошкової металургії.

Для визначення області гомогенності цієї фази виготовлено сплави складів $TbZn_{0,1}Sn_{1,9}$, $TbZn_{0,3}Sn_{1,7}$ та $TbZn_{0,5}Sn_{1,5}$. Відпалені при 600°C протягом 30 діб зразки знято на порошковому дифрактометрі STOE STADI P (CuK_α). Масиви монокристалічних даних одержано на дифрактометрі XCALIBUR CCD (MoK_α).

Структуру монокристала розшифровано й уточнено за допомогою комплексу програм SHELXL-97. Кристалічну структуру за даними дифракції порошку уточнено програмою Jana2006.

Результати досліджень монокристала наведені в табл. 1 і 2. Проекцію елементарної комірки та координаційні поліедри атомів показано на рис. 1, 2. У цій структурі є група розщеплених положень Sn_2 і Zn . Ця фаза утворюється одночасним включенням атомів Цинку і відніманням атомів Стануму в положеннях Sn_2 .

Таблиця 1

Параметри кристалічної структури монокристала складу $TbZn_{0,2}Sn_{1,8}$

ПГ	<i>Cmcm</i> (№ 63)
СП	<i>oS16</i>
Параметри комірки:	
<i>a</i> , Å	4,407(1)
<i>b</i> , Å	16,308(3)
<i>c</i> , Å	4,306(1)
<i>V</i> , Å ³	309,5(1)
<i>Z</i>	4
Обчислена густина (<i>D</i> _{calc} , г/см ⁻³)	8,292
Коефіцієнт поглинання (μ, мм ⁻¹)	38,229
Режим знімання	ω
Діапазон значень кутів, град	4,79–26,360
<i>F</i> (000)	644.0
Діапазон індексів відбить, <i>h k l</i>	–5 = < <i>h</i> = < 4, –19 = < <i>k</i> = < 20, – 5 = < <i>l</i> = < 4
Загальна кількість відбить	2356, відкинута 1383
Кількість незалежних відбить	203 (<i>R</i> _{int} = 0,0264)
Кількість відбить з <i>I</i> > 2σ(<i>I</i>)	182 (<i>R</i> _{sigma} = 0,0195)
Дані/параметри	203 / 17
Goodness-of-fit on <i>F</i> ²	1,33
Кінцеві <i>R</i> фактори [<i>I</i> > 2σ(<i>I</i>)]	<i>R</i> ₁ = 0,0500 <i>wR</i> ₂ = 0,0924
<i>R</i> фактори (всі дані)	<i>R</i> ₁ = 0,0560
<i>R</i> фактори (всі дані)	<i>wR</i> ₂ = 0,0941
Коефіцієнт екстинкції	0,0012(3)
Макс. і мін. електронної густини	3,510 і –7,261 е/Å ³

Таблиця 2

Координати та параметри теплових коливань атомів монокристала складу $TbZn_{0,2}Sn_{1,8}$

Атом	ПСТ	<i>x</i>	<i>y</i>	<i>z</i>	КЗП	<i>U</i> ₁₁ , Å ²	<i>U</i> ₂₂ , Å ²	<i>U</i> ₃₃ , Å ²
Tb	4 <i>c</i>	0	0,40540(10)	¼	1	0,0109(10)	0,0088(10)	0,0100(11)
Sn1	4 <i>c</i>	0	0,74405(16)	¼	1	0,0143(15)	0,0258(16)	0,0113(16)
Sn2	4 <i>c</i>	0	0,0555(2)	¼	0,811(15)	0,0086(16)	0,024(2)	0,0066(17)
Zn	4 <i>c</i>	0	0,1067(19)	¼	0,19	0,0086(16)	0,024(2)	0,0066(17)

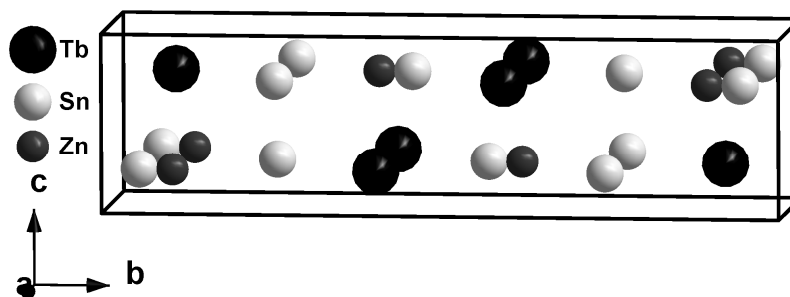

Рис. 1. Проекція структури сполуки $TbZn_xSn_{2-x}$

Координаційні поліедри атомів (рис. 2): для Тербію – 16-вершинник (КЧ=16); для Стануму та Цинку – спотворений аналог кубооктаедра (КЧ=12).

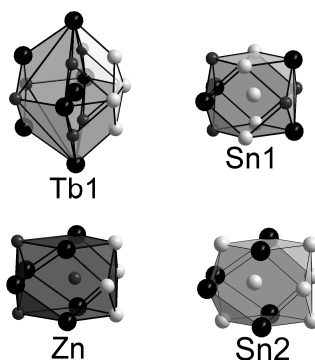

Рис. 2. Координаційні поліедри атомів у сполуці $TbZn_xSn_{2-x}$

За результатами фазового аналізу визначено, окрім основної фази $TbZn_xSn_{2-x}$, наявність значної кількості подвійної сполуки $TbSn_2$ у сплавах $TbZn_{0,1}Sn_{1,9}$ та $TbZn_{0,3}Sn_{1,7}$. Надалі перекривання найсильніших піків фаз $TbSn_2$ та $TbZn_xSn_{2-x}$ заважало надійному уточненню структури сполуки $TbZn_xSn_{2-x}$ за дифракційними даними цих сплавів. Зразок $TbZn_{0,5}Sn_{1,5}$ містив дві основні фази – $TbZn_xSn_{2-x}$ і $TbZnSn$, та невелику кількість фази $Tb_6Zn_{23-x}Sn_x$ (СТ Th_6Mn_{23} , $a = 12,70(8) \text{ \AA}$), стабілізованої Станумом. Результати уточнення за даними дифракції сплаву $TbZn_{0,5}Sn_{1,5}$ наведено у табл. 3, 4 та показано на рис. 3. Координати атомів за даними порошкової дифракції не відрізняються суттєво від даних дифракції монокристала. За результатами уточнення структури сполуки $TbZn_xSn_{2-x}$ на підставі даних дифракції монокристала та порошку визначено межі області гомогенності цієї сполуки, які становлять $TbZn_{0,2-0,37}Sn_{1,8-1,63}$.

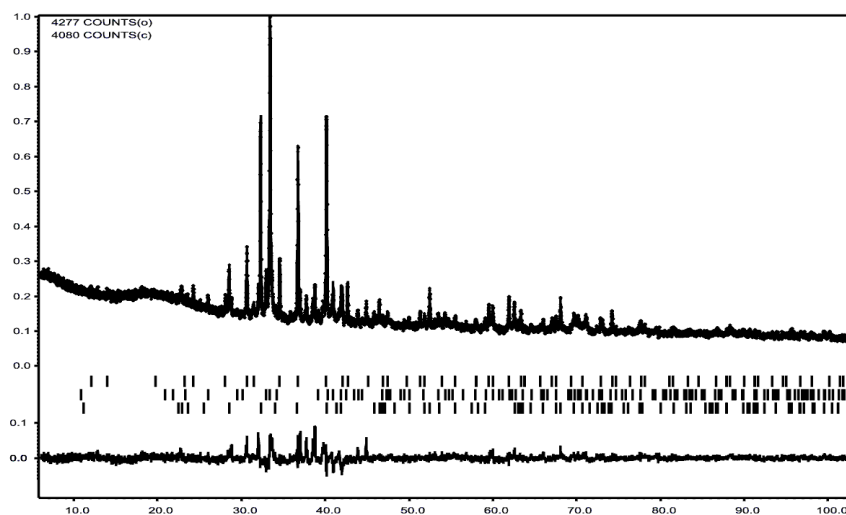

Рис. 3. Експериментальна, розрахункова та різницева дифрактограми сплаву $TbZn_{0,5}Sn_{1,5}$

Таблиця 3

Результати уточнення кристалічної структури сполуки $TbZn_xSn_{2-x}$ методом порошку (для сплаву складу $TbZn_{0,5}Sn_{1,5}$)

Емпірична формула	$TbZn_{0,37}Sn_{1,63}$
ПГ	<i>Cmcm</i> (№ 63)
СП	<i>oS16</i>
Параметри комірки:	
$a, \text{Å}$	4,4056(3)
$b, \text{Å}$	16,300(1)
$c, \text{Å}$	4,3070(3)
$V, \text{Å}^3$	309,29(4)
Z	4
Обчислена густина ($D_{\text{calc}}, \text{г}\cdot\text{см}^{-3}$)	8,088
Коефіцієнт поглинання (μ)	2,0
Діапазон значень кутів, град	6-103,425
Крок знімання, градуси	0,015
Профіль піків:	функція Лоренца
LX	0
LY	42,7
Корекція фону	16 поліномів Лежандра
Корекція текстури:	March & Dollase
$pref1$	1,089(8)
$pref2$	-0,214
Асиметрія піків	За осьовим зміщенням – Finger, Cox & Jephcoat
$H/L=S/L=$	0,002371
Кінцеві R фактори	$R = 0,0897$ $wR_2 = 0,1039$
R фактори (всі дані)	$R = 0,0953$ $wR_2 = 0,1045$
R фактори (профільні)	$S = 1,52$ $R_p = 0,0439$ $R_{wp} = 0,0619$

Таблиця 4

Параметри атомів фази $TbZn_{0,37}Sn_{1,63}$ (сплав складу $TbZn_{0,5}Sn_{1,5}$)

Атом	ПСТ	x	y	z	КЗП	$U_{\text{eq}}, \text{Å}^2$
Tb	4c	0	0,4041(14)	¼	1	0,0202
Sn1	4c	0	0,7448(13)	¼	1	0,0198
Sn2	4c	0	0,064(3)	¼	0,63(5)	0,0149
Zn	4c	0	0,117(8)	¼	0,37(5)	0,0149

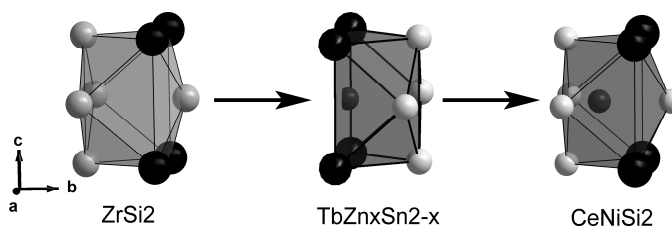

Рис. 4. Тетрагонально-антипризматичні порожнини і їхнє заповнення атомами у сполуках $TbZn_xSn_{2-x}$, $ZrSi_2$ і $CeNiSi_2$

Ми вважаємо структуру цієї сполуки проміжною між структурами $ZrSi_2$ і $CeNiSi_2$, оскільки в цих структурах відношення параметрів ґратки і координати атомів близькі. Координати атомів Тербію і Стануму близькі до відповідних координат атомів Силіцію, Церію та Цирконію. Суттєво відрізняються лише координати атомів Цинку та Нікелю. Структура сполуки $ZrSi_2$ [6] містить порожнини у вигляді тетрагональних антипризм. У разі включення атомів малого радіуса у ці порожнини ми переходимо до структурного типу $CeNiSi_2$ [7]. Однак, у нашій сполуці $TbZn_xSn_{2-x}$ атоми Цинку достатньо великі, щоб зайняти ці порожнини, тому ми спостерігаємо лише часткове заповнення позицій Sn2 (див. рис. 4).

Роботу виконано в рамках теми ХН-89П (номер державної реєстрації 0111U001089). Автори висловлюють подяку П.Ю. Демченкові за проведення дифракційних досліджень.

1. Salamakha P., Demchenko P., Sologub O., Bodak O. X-Ray investigation of the ternary Nd-Zn-(Sn, Pb) systems // Polish J. Chem. 1999. Vol. 73. P. 885–888.
2. Pavlyuk V., Oshchapovsky I., Marciniak B. Crystal structure of the $TbZnSn_2$ and $TbZnSn$ ternary compounds // J. Alloys Compd. 2009. Vol. 477. P. 145–148
3. Oshchapovsky I., Pavlyuk V., Fässler T.F., Hlukhyy V. $Tb_{13}ZnSn_{13}$: A novel intergrowth structure type // Chem. Met. Alloys. 2010. Vol. 3. P. 177–183.
4. Manfrinetti P., Pani M. $RZnSn$ (R = rare earth): a novel series of intermetallic compounds with the YPtAs structure type // J. Alloys Compd. 2005. Vol. 393. P. 180–184.
5. Rossi D., Ferro R. On $RZn_{1.5}X_{0.5}$ intermetallic compounds (R = rare earth, X = germanium, tin) // J. Alloys Compd. 1996. Vol. 236. P. 212–215.
6. Zatorska G.M., Dmytriv G.S., Pavlyuk V.V. et al. Crystal structure of the new intermetallic compound $Zr_{2-x}Li_{x+y}Si_{1-y}$ ($x = 0.17$, $y = 0.12$) and its relation with the disilicide $ZrSi_2$ // J. Alloys Compd. 2002. Vol. 346. P. 154–157.
7. Бодак О.И., Гладышевский Е.И. Кристаллическая структура соединения $CeNiSi_2$ и родственных соединений // Кристаллография. 1969. Т. 14. № 6. С. 990–994.

ON THE INVESTIGATION OF THE HOMOGENEITY RANGE OF THE $TbZn_xSn_{2-x}$ COMPOUND

I. Oshchapovsky¹, V. Pavlyuk¹, A. Stetskiy²

¹Ivan Franko National University of Lviv,
Kyryla & Mefodiya Str., 6, 79005 Lviv, Ukraine,
email: romaniuk@ua.fm

²Ivano-Frankivsk National Medical University,
Galyska Str., 2, 76000 Ivano-Frankivsk, Ukraine

Crystal structure of ternary $TbZn_xSn_{2-x}$ compound (defective derivative of $CeNiSi_2$ structure type, space group $Cmcm$, $a = 4.407(1)$ Å, $b = 16.308(3)$ Å, $c = 4.306(1)$ Å for composition $TbZn_{0.2}Sn_{1.8}$) was determined from single crystal diffraction data. The unit cell parameters ($a = 4.4056(3)$ Å, $b = 16.300(1)$ Å, $c = 4.3070(3)$ Å for composition $TbZn_{0.37(5)}Sn_{1.63(5)}$) and homogeneity range of ternary $TbZn_xSn_{2-x}$ ($x = 0.2-0.37$) compound at 600 °C were established using X-ray powder diffraction data.

Key words: terbium, zinc, tin, crystal structure.

ИССЛЕДОВАНИЕ ОБЛАСТИ ГОМОГЕННОСТИ СОЕДИНЕНИЯ $TbZn_xSn_{2-x}$

И. Ощиповский¹, В. Павлюк¹, А. Стецьків²

¹Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Кирилла и Мефодия, 6, 79005 Львов, Украина,
email: romaniuk@ua.fm

²Ивано-Франковский национальный медицинский университет,
ул. Галицкая, 2, 76000 Ивано-Франковск, Украина

Кристаллическую структуру соединения $TbZn_xSn_{2-x}$ (дефектная производная структурного типа $CeNiSi_2$, пространственная группа $Cmct$, $a = 4,407(1) \text{ \AA}$, $b = 16,308(3) \text{ \AA}$, $c = 4,306(1) \text{ \AA}$ для состава $TbZn_{0,2}Sn_{1,8}$) установлено методом монокристалла. Параметры элементарной ячейки ($a = 4,4056(3) \text{ \AA}$, $b = 16,300(1) \text{ \AA}$, $c = 4,3070(3) \text{ \AA}$ для состава $TbZn_{0,37(5)}Sn_{1,63(5)}$) и границы области гомогенности соединения $TbZn_xSn_{2-x}$ ($x = 0,2-0,37$) при $600 \text{ }^\circ\text{C}$ установлено по данным дифракции порошка.

Ключевые слова: тербий, цинк, олово, кристаллическая структура.

Стаття надійшла до редколегії 21.10.2011

Прийнята до друку 21.12.2011